

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальність дослідження фізичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів, яке виступає одним із чинників вирішення певних освітньо-виховних завдань педагогічного процесу, набуває важливого значення у сьогоденні. Відмінною особливістю фізичного виховання є те, що воно забезпечує системне формування рухових умінь і навичок та спрямоване на розвиток таких фізичних якостей майбутнього авіафахівця, сукупність яких оптимально визначають його фізичну дієздатність, що сприяє успішному навчанню та більш ефективній професійній діяльності.

Діюча система фізичного виховання студентської молоді України припускає створення в масштабах країни і на рівні вищих навчальних закладів визначених стандартизованих, програмно-нормативних і організаційних основ фізичного виховання та умов для його реалізації. Зокрема, передбачено виконання соціального замовлення держави і суспільства на зміцнення здоров'я, загальну та професійно-прикладну фізичну підготовку студентів шляхом організації у ВНЗ обов'язкових навчальних та позанавчальних факультативних занять різними практико-діяльними компонентами фізичної культури з обов'язковою реалізацією базового компонента, орієнтованого на оволодіння особистою фізичною культурою фахівця [2].

Крім того, важливою умовою виховання гармонійної особистості, полягає у системному підході підготовки майбутніх авіафахівців. Наукова цінність системного підходу, загалом, визначається значенням як єдиного принципу, що відображає світоглядний рівень дослідження; як універсального методу пізнання; як технології дослідження, що протистоїть стихійності, суб'єктивізму і створює умови для послідовності та стабільності наукових пошуків. Значні евристичні можливості системного підходу і, відповідно, системного аналізу, полягають у вивченні явищ в цілісності, неподільності і комплексності, що дає змогу множинності опису структури шляхом виділення сукупності компонентів, елементів та взаємозв'язків як одного з одним, так і з макросередовищем, соціумом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Будь-яка система, за висновками вчених-системологів А.Арсеньєва, Ю.Чабанського, М.Данилова, Т.Ільїної, В.Раєвського, Н.Кузьміної, І.Лернера, А.Лігоцького, М.Сказкіна та ін., характеризується впорядкованістю зв'язків і відносин між складовими компонентами, елементами, а також їх цілісністю, інтегративністю, що має особливості у різних системних об'єктах. Відношення частин до цілого знаходиться в складному взаємозв'язку – будь-яка зміна властивостей одного з елементів викликає зміну й інших компонентів, а, можливо, і всієї системи.

Дослідником Р.Макаровим поняття "системний підхід" розглядається як "наукова методологія, в основі якої лежать принципи діалектики, що дозволяють розглядати, досліджувати, конструювати та моделювати педагогічні процеси й явища у вигляді систем" [5, с. 135]. Також він відзначає, що, на жаль, у сучасних умовах, фізична підготовка і тісно пов'язані з нею психологічна і психофізіологічна підготовка не виконують у повній мірі своїх функцій у загальній системі підготовки фахівців. Основна причина – відсутність комплексних програм ППФП. У зв'язку з цим традиційні форми організації фізичної підготовки професіоналів стають неефективними. На основі цього автор вказує на важливість використання нових підходів проектування фізичної підготовки фахівців на базі системного стилю мислення [6].

Виходячи з того, що одним із важливих моментів у системному дослідженні є виділення сукупності ознак та їх системний опис, що виступають як критерії життєздатності системи, системні явища слід розглядати з точки зору організованості, структурності, функціональності та цілісності, що є підтвердженням думки І.Блауберга, "...відмінними ознаками будь-якої системи є зв'язок, цілісність та обумовлена ними стійка структура" [1, с. 244].

Дослідник Т.Круцевич підкреслює, що фізичне виховання студентів представляє нерозривну складову частину вищої гуманітарної освіти – комплексний педагогічний вплив на особистість майбутнього фахівця в процесі формування його професійної компетентності, матеріалізованим результатом якого виступає рівень індивідуалізованої фізичної культури кожного студента, його духовність, ступінь розвитку професійно значущих здібностей [4].

Крім того, на думку В.Романенко, застосування на системному рівні науково обґрунтованих інтегрованих ознак, що відображають об'єктивний процес постійної інтелектуалізації навчальної праці студентів, дає можливість не тільки порівняти результати досліджень, отриманих у різних типах ВНЗ, а й простежити тенденцію впливу процесу інтелектуалізації навчальної праці студентів зі ставленням до фізичної культури і спорту, що є дуже важливим для забезпечення подальшого планування і прогнозування розвитку фізичної культури у вищих навчальних закладах [8].

Саме тому виникає необхідність з наукових позицій визначитися з тим, яке місце посідають гуманітарні, зокрема, культурологічні науки у становленні особистості майбутнього фахівця. Це обумовлено тим, що у

більшості вищих навчальних закладів технічного профілю ставлення до гуманітарних дисциплін залишається індивідуальним, роль гуманітарного знання взагалі недооцінюється. Гуманітарна підготовка студентів технічних закладів повною мірою ще не усвідомлюється ні як фактор підвищення культурного рівня майбутніх фахівців, ні як умова їхнього професійного зростання. Однією з причин такого стану, на нашу думку, є спрощене уявлення про сутність процесів гуманізації та гуманітаризації освітньої сфери, коли проблема зводиться лише до розширення спектра гуманітарних дисциплін, збільшення годин на їх вивчення. Взаємопроникнення гуманітарних і технічних наук за таких обставин поки що не є очевидним. Орієнтація розвитку особистості на вузько прагматичні цілі й результати діяльності негативно впливає на моральність, порушує процес формування цілісності особистості.

Ми також погоджуємося з думкою вчених: М.Амосова, Н.Максимової, В.Оржеховської, про те, що характеристикою професійної підготовки фізичного виховання у гуманістичному підході є створення умов для вільного розвитку духовних і фізичних сил майбутніх фахівців.

Як свідчать результати спеціальних досліджень О.Коломойця [3], саме гуманітарні науки допомагають людині глибше усвідомити сенс буття, свідомо мотивувати реалізацію власних прагнень і сподівань, узгоджуючи свободу цієї реалізації зі свободою самопрояву інших людей. Орієнтація на гуманістичні цінності у діяльності великих за обсягом соціальних груп людей є важливим засобом виживання і розвитку світового співтовариства. Гуманітарні науки, виховуючи інтелект людини, основний акцент роблять на розвиткові емоцій та почуттів людини, котрі регулюють її конкретну поведінку як у повсякденних, звичайних, так і в екстремальних ситуаціях. Гуманітарні науки наділяють індивіда палітрою світоглядних орієнтирів та психологічних інструментів для регулювання ним власної поведінки і для реалізації оптимальних програм особистісного самовдосконалення.

Відомо, що у багатьох сучасних професіях інтегрально сполучаються елементи фізичної і розумової праці при постійному підвищенні питомої ваги останньої. Поступово скорочується сфера застосування важкої й одноманітної фізичної праці і збільшується частка інтелектуальних зусиль. Зростання технічної оснащеності праці приводить до підвищення складності розумової форми праці та появи нових її видів. Так, праця представників ряду професій, будучи безпосередньо матеріально продуктивною, може розглядатися як полегшена фізична праця, насичена складними й об'ємними функціями розумової праці. Передбачається, що в майбутньому велике поширення одержать "серединні" форми праці, коли витрата енергії на розумову і фізичну працю буде приблизно однаковою. Як приклад можна назвати сучасну працю таких фахівців вищої кваліфікації як оператора, льотчика та космонавта.

Формулювання цілей статті... Мета нашого дослідження полягає у визначенні взаємозв'язку успішності студентів з фізичної підготовки, загальних та спеціальних предметів з метою підвищення ефективності системи фахової освіти майбутнього пілота.

Виклад основного матеріалу дослідження... З вищесказаного витікає, що перед національною системою вищої освіти постає завдання надзвичайної важливості, яке полягає в необхідності організації підготовки фахівців принципово нової якості, а саме, фахівців як творчих особистостей, головними визначальними характеристиками яких мають стати особистісні риси, а не спеціальні знання, уміння і навички. "Професіонал" повинен бачити у своїй вузькій спеціалізації не лише технічний, але й людський сенс, місце і роль своєї "роботи" в рамках суспільного цілого, адже від усвідомлення зв'язку конкретних форм професійної діяльності з громадськими цілями народжується відчуття повноти і гармонії життя, формується розуміння суспільного призначення індивідуального існування.

Система гуманітарної освіти майбутніх фахівців технічного університету має два взаємопов'язаних рівня ієрархії, перший з яких забезпечує загальну гуманітарну підготовку, тобто формування у студентів історичної, філософської, політичної, педагогічної, економічної, екологічної, естетичної, правової, мовної культури, культури міжособистісного спілкування; другий – спеціальну гуманітарну підготовку, яка забезпечує формування у студентів таких знань і навичок, які, маючи за своєю суттю гуманітарний характер, водночас виступають невід'ємними компонентами їх майбутньої професійної діяльності.

Отже, з практичної точки зору сутність гуманізації вищої освіти, зокрема технічної, слід визначати як проблему формування потреби індивіда (студента) в істинно людському бутті, яка виникає лише тоді, коли світогляд людини вже сформований на основі системи ціннісних орієнтацій. Оскільки світогляд у тій чи іншій формі є атрибутом свідомості, то процес гуманізації освіти полягає в наданні стихійному характерові формування світогляду науковості і системності. Перше завдання вирішує вся сукупність навчальних дисциплін, а системність світогляду може формуватися лише гуманітарними циклами дисциплін, наприклад, культурологічними, які вводять студента у світ культури як до власне людського результату самореалізації, дозволяючи визначити загальнолюдські цінності.

Відзначимо, що організація фізичного виховання у ВНЗ взагалі зведена до підтримки фізичного стану і лише іноді до акцентованої професійно-прикладної фізичної підготовки. Практика фізичного виховання явно не збігається з новими вимогами освіти фахівців широкого профілю.

Цікаві погляди на подальший розвиток навчальної дисципліни “фізичне виховання” виклав у ході дискусії у ВНІФК В.Михалев, який запропонував, як орієнтири нового підходу до вивчення предмету, у наступному контексті: знання про світ, природу і суспільство (у контексті фізичної культури); знання про способи дії (у контексті засобів фізичної культури); творча діяльність (заняття фізичною культурою в незвичайних навчальних умовах, у тому числі самостійні заняття); ціннісно-мотиваційне відношення до навчальної діяльності (формування мотивації в ході залучення до фізичної культури) [7]. Розвиток теоретико-методологічних основ фізичної культури підтверджує, що саме виділені В.Михалевим аспекти одержали подальше вивчення. На нашу думку, використовуючи зазначені напрямки, можливо трансформувати зведений до фізичної підготовки навчальний предмет у нову, інтегровану дисципліну, що несе гуманістичне начало [7].

Таким чином, на наш погляд, основним принципом фізичного виховання у ВНЗ є єдність світоглядного, інтелектуального та тілесного компонентів у формуванні фізичної культури особистості, що обумовлюють освітню, методичну і професійно-прикладну спрямованість виховного процесу. В основі цього принципу лежать ідеї видатного вченого С.Рубінштейна, який стверджував, що “особистість може в активній формі, за допомогою діяльності, засвоїти історичний досвід людства, зафіксований у предметах матеріальної і духовної культури” [9]. При цьому, у формуванні рухового компоненту основна увага надається цілеспрямованому, систематичному засвоєнню різних рухових дій і розвитку різнобічних фізичних здібностей; за умов формування інтелектуального компоненту зусилля акцентуються, насамперед, на набутті індивідом спеціальних знань і вмій їх використання з метою самовдосконалення.

Міждисциплінарний характер впливу фізичного виховання на професійну підготовку має безпосередні взаємозв'язки і взаємообумовленість із загальною, віковою, соціальною, педагогічною психологією, психологією і соціологією праці, загальною, професійною та порівняльною педагогікою, історією педагогіки, науковими розробками теорії педагогічної праці та професійно-прикладною фізичною підготовкою.

Крім того, автоматизація виробництва, як наслідок науково-технічного прогресу створює умови для підвищення культурно-технічного рівня трудящих і ліквідації відмінностей між фізичною та розумовою працею, що є однією з передумов всебічного розвитку людей. Таким чином, вимога всебічності обумовлена самою ходом технічного розвитку в умовах ринкової економіки та існуючого виробництва.

Врахування фізіологічних, психологічних і, звичайно, соціально-психологічних факторів праці на виробництві дозволяє організувати працю так, щоб вона сприяла фізичному і духовному розвитку людей.

У ході нашого дослідження, ми спробували дослідити вплив фізичної підготовки на успішність майбутніх пілотів. Відомо, що розвиток фізичної та розумової працездатності може бути усвідомленим, керованим та контрольованим процесом. Ними було досліджено взаємозв'язки фізичної і розумової працездатності та можливості цілеспрямованого управління розумовою працездатністю засобами фізичного виховання та професійно-прикладної підготовки.

Вдосконалення професійної підготовки авіафахівців здійснювалось рядом дослідників [3; 5; 6]. Однак до цього часу, не визначено взаємозв'язок між успішністю майбутніх пілотів з фізичної підготовки, загальних та спеціальних предметів з метою підвищення ефективності системи фахової освіти.

На підставі успішності навчання студентів п'ятого курсу, які навчались за спеціальністю 6.100100 “Експлуатація літальних апаратів” 1-8 семестр здійснено математично-статистичний аналіз зведених відомостей за навчання та визначені такі показники: відмітки з фізичного виховання (503 год. – яка входить у блок гуманітарної підготовки), загальних (цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки – 1701 год.) та спеціальних (цикл професійної та практичної підготовки – 2484 год.) предметів. Результати опрацьованих зведених відомостей подані у рис. 1.

Як бачимо, результати з фізичного виховання мають хвильоподібний характер, що на нашу думку є впливом різних видів спрямованості фізичної підготовки та кількістю навчальних годин.

Так, на першому курсі підготовка майбутніх пілотів здійснювалась за загальною програмою. На початку другого курсу почалась проводитись підготовка за авторською програмою, напрямки: легка атлетика та аеробіка. Початкові результати говорять про посередній рівень фізичної підготовленості майбутніх пілотів на початку навчання у ВНЗ, але дворазові заняття допомогли підвищити рівень підготовки майбутніх пілотів на другому курсі.

Крім того, спостерігається на другому курсі процент не атестації студентів, більш всього за рахунок пропусків занять, що призводило до неможливості виконати нові вправи. На нашу думку, це залежить від зміни підготовки за досить незвичним напрямком та адаптацією до нової програми підготовки.

Пік показників спостерігається на третьому курсі навчання, де заняття проходили за напрямком ігрових видів спорту, що більш подобаються майбутнім пілотам та більш звичні у виконанні.

На четвертому курсі показники стабілізувалися та майже не відрізнялися один від одного.

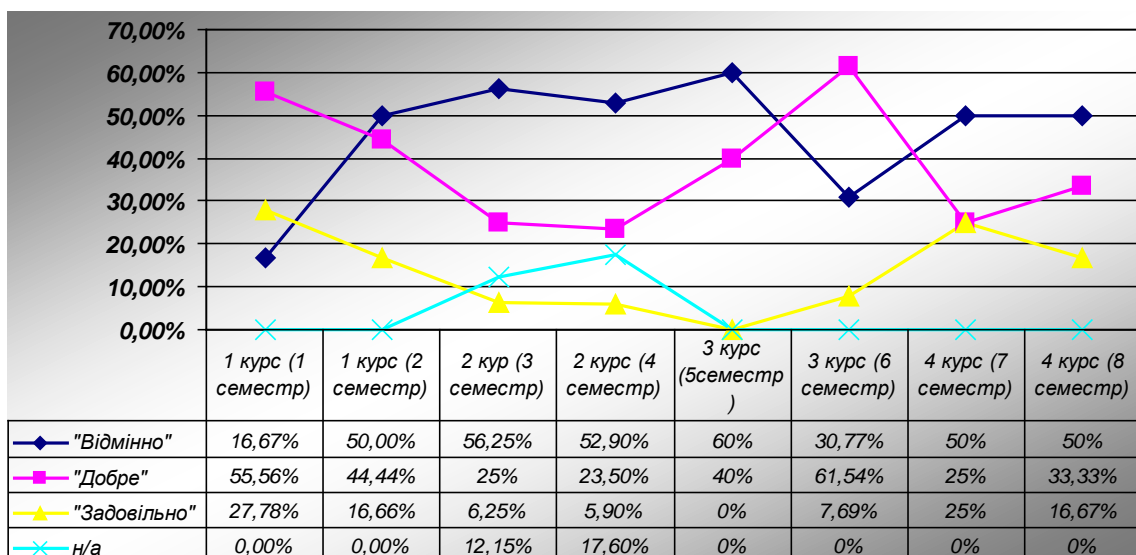

Рис. 1. Динаміка результатів екзаменаційної сесії з фізичного виховання майбутніх пілотів (1-4 курс)

Крім того, початковий низький рівень фізичної підготовленості наприкінці п'ятого курсу виріс з 15,8% оцінок "відмінно" на першому курсі до 58,8% на п'ятому курсі, що говорить про ефективність підготовки майбутніх пілотів.

Також, розглядаючи рівень загальних знань майбутніх пілотів, який показано на рисунку 2., можливо зробити висновок, що динаміка формування загального рівня професійної підготовки майбутніх пілотів майже знаходяться на одному рівні з фізичною підготовленістю. Як що знижувалися показники з фізичного виховання, то також знижувалися і результати з загальноосвітньої підготовки. Це говорить про те, що рівень знань знаходиться у залежності від фізичної підготовленості майбутніх пілотів та їх мотивації до навчання.

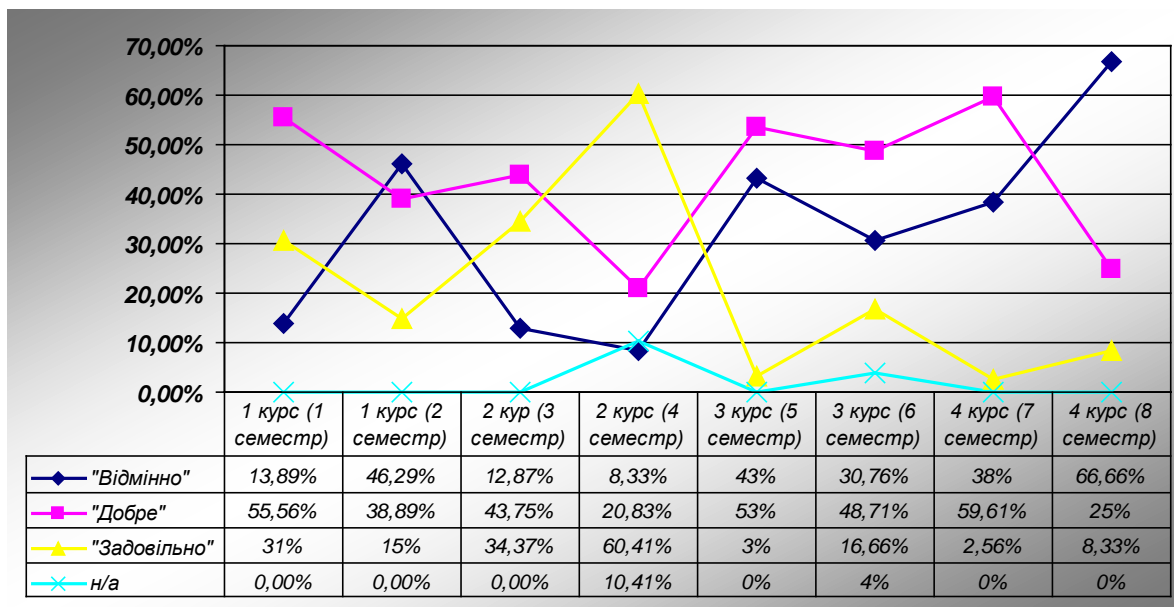

Рис. 2. Динаміка формування загального рівня професійної підготовки майбутніх пілотів

Крім того, розглядаючи професійну підготовку в умовах сучасного науково-технічного прогресу, важливо мати на увазі, що вільний час буде зростати за рахунок зменшення необхідного робочого часу. Проблема ж вільного часу тісно пов'язана з працею та фізичним вихованням, створюючи у єдності об'єктивну умову всебічного розвитку людини. При цьому фізичне виховання та спорт займають у цьому розвитку виключно активні позиції, чітко відмежовуючись від розуміння їх тільки як форм дозвілля чи відпочинку.

Так, розглядаючи цикл професійної та практичної підготовки майбутніх пілотів, спостерігається покращення показників у другому семестрі, що говорить про зацікавленість на початку вивченні професійно-спрямованих предметів. Спад показників у четвертому та п'ятому семестрах говорить про складність вивчення професійних предметів, але усвідомлення важливості цієї підготовки поступово призводить до покращення результатів у наступних семестрах. Показники зведеної екзаменаційної сесії розглянути на рисунку 3.

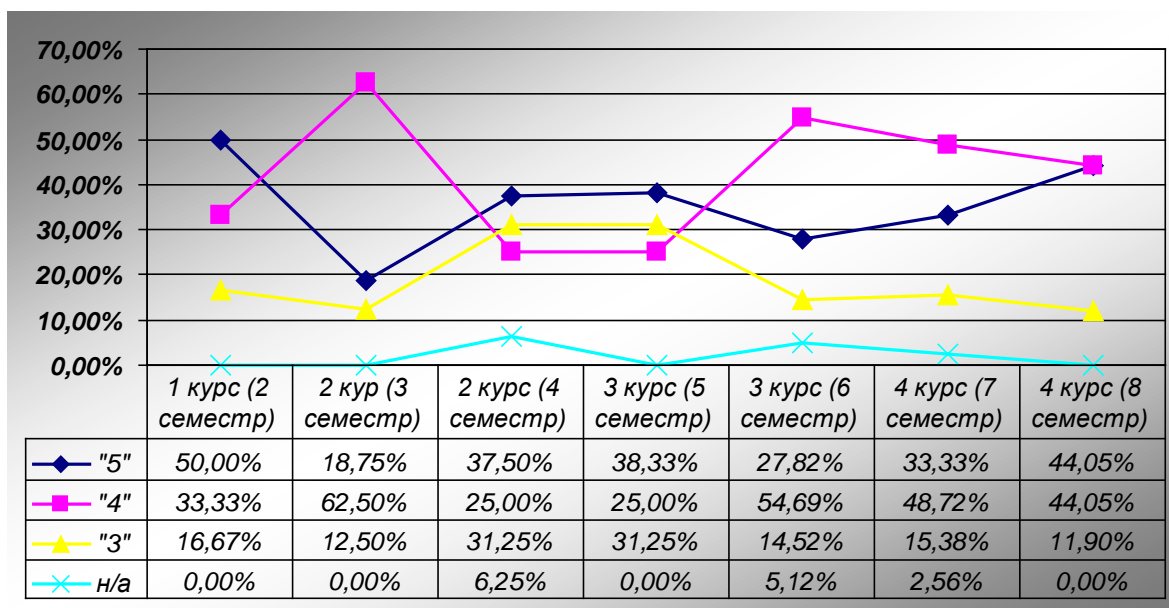

Рис. 3. Динаміка формування рівня професійної та практичної підготовки майбутніх пілотів

Висновки... Таким чином з'ясовано, що фізичні вправи і заняття різними видами спорту мають позитивний вплив на фізичну та розумову працездатність майбутніх пілотів. Крім того, однією з умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу та успішності майбутніх пілотів є врахування встановленого позитивного взаємозв'язку між визначеними навчальними дисциплінами з подальшим посиленням міжпредметних зв'язків. Використання інформації позитивного взаємозв'язку між фізичним вихованням, загальними та спеціальними предметами дає можливість оптимізувати систему фахової підготовки майбутнього працівника цивільної авіації.

Разом з тим фізичне виховання та спорт як соціальні явища також активно допомагають формуванню людини, оскільки вони справляють вплив на неї і під час роботи, і на відпочинку. Засобами фізичного виховання підвищується суспільна активність та готовність людини до виконання важких завдань у різних умовах. Воно є незамінним компонентом при підготовці до професійної діяльності як у цілому, так і у відповідності до нахилів, інтересів та здібностей майбутніх авіафахівців, що вже само по собі у відомій степені знижує, наприклад, плінність кадрів і створює гармонію праці та вільного часу.

Все вищесказане дає підстави вважати, що удосконалення системи фізичного виховання у вищих навчальних закладах і, зокрема, використання засобів фізичного виховання для досягнення та підтримання високої розумової працездатності студентів є важливою умовою професійної освіти майбутніх пілотів.

Література

1. Блауберг И.В. Проблема целостности и системный подход. – М.: Эдиториал УРСС, 1997. – 450 с.
2. Домашенко А.В. Організаційно-педагогічні засади системи фізичного виховання студентської молоді України. Дис. ... на здобуття наук. ступ. к.н.ф.в. і с. – К., 2003.
3. Коломієць О.Б. Педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів вищих технічних навчальних закладів. Дис. ... на здобуття наук. ступ. канд.пед.наук. – К., 2004.
4. Круцевич Т.Ю. Управление физическим состоянием подростков в системе физического воспитания. – Автореф. дис. ... д-ра наук по физ. воспитанию и спорту. – К., 2000. – 44 с.
5. Макаров Р.Н. Основы формирования профессиональной надежности летного состава гражданской авиации: Учеб. пособ. – М.: Воздушный транспорт, 1990. – 383 с.
6. Макаров Р.Н. Профессиональная надежность и проблемы конструирования целевой модели летного состава // Вестник МАКЧАК. – 1998. – №1. – С. 30-34.
7. Михалев В.А., Сыч В.Л. К концепции развития школьной физической культуры. Конспект устного выступления. – М.: ВНИИФК, 1988. – С. 23-28.

8. Романенко В.В. Вплив різних режимів рухової активності на фізичний стан студенток вищих навчальних закладів гуманітарного профілю. Дис. ... на здобуття наук. ступ. канд.пед.наук. – В., 2003.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: Учебник. – 2-е изд. – М.: Учпедгиз, 1946. – 703 с.

Анотація

Розглянуто можливості загальної фізичної підготовки майбутнього пілота у професійній діяльності як невід'ємної складової формування загальної та професійної культури особистості на основі системного підходу. Це має забезпечити підвищення працездатності, збереження і зміцнення здоров'я та сприяння продовженню активного довголіття людини.

Аннотация

Рассмотрены возможности общей физической подготовки будущих пилотов для профессиональной деятельности как неотъемлемой составной формирования общей и профессиональной культуры личности на основе системного подхода. Это может обеспечить повышение работоспособности, сохранение и укрепление здоровья, и будет содействовать продолжению активного долголетия человека.

Подано до редакції 26.04.2009.

Рекомендовано до друку докт. пед. наук, проф. Лузік Е.В.

© 2009

Павлова О.В.

РІВЕНЬ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА ЗАСОБИ ЙОГО ПІДВИЩЕННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах реформування системи вищої освіти в Україні потребує вдосконалення навчально-виховного процесу в ВНЗ, котрий спрямовано на розкриття особистості студентів, зокрема їхнього творчого потенціалу. У цьому процесі важливу роль відіграє діяльність професорсько-викладацького складу ВНЗ, від знань, вмінь, навичок яких залежить рівень креативності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Досліджень та публікацій з проблеми розвитку креативності студентів у вищій школі, зокрема з використанням таких засобів, які підвищують її рівень, не дуже багато. Це вказує на значення наукових досліджень психологів, педагогів, філософів щодо розв'язання даної проблеми. Деякі дослідники (Б.Д.Богоявленська [1], В.О.Моляко [2], М.М.Николаєнко [3], К.К.Платонова [4], Я.О.Понамарьов [5], О.М.Лук [6], С.В.Максимова [7] та ін. присвячені розкриттю специфіки та ролі креативності в навчально-пізнавальній діяльності особистості. Однак проблеми, які сьогодні існують в вищих навчальних закладах, потребують використання педагогічних технологій, котрі виходять з рівня креативності студентів.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розробка підходів щодо використання психолого-педагогічних засобів, які спрямовані на підвищення рівня креативності студентів гуманітарного вузу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Науково-дослідна робота була спрямована на виявлення рівня креативності студентів гуманітарного вузу. Вона проводилася впродовж чотирьох років на базі Донецького інституту управління (2005 – 2008 рр.). У дослідженні брали участь студенти, які навчаються за спеціальностями "Психологія", "Право", "Менеджмент організацій". Для виявлення рівня креативності студентів було застосовано методику Е.П.Торранса у модифікації М.Холодної [9, с. 222]. У дослідженні креативність розглядається крізь призму творчих здібностей особистості – здібності народжувати необачні ідеї, відклонятися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації. Креативність характеризується готовністю до продуцивання принципово нових ідей та входить до структури обдарованості як її незалежний фактор [5]. Результати науково-дослідної роботи приведені нами нижче в табл.1.

Як свідчать дані таблиці, на першому році дослідження більша частина студентів вище названих спеціальностей в основному мали середній рівень креативності (35% від загальної кількості досліджених). Це, на нашу думку, свідчить про необхідність вдосконалення навчально-виховного процесу, котрий був би спрямований на підвищення рівня креативності студентів. З цієї метою ми прагнули в дослідженні застосовувати інтерактивні засоби навчання (педагогічну імпровізацію, психокорекційні вправи, соціально-психологічні тренінги).

Ми дотримувалися позиції В.М.Харькіна у визначенні суті педагогічної імпровізації. Автор розглядає її як компонент "педагогічної діяльності, яка здійснюється кожну хвилину, без попередньої підготовки" [9, с. 31]. Відмінною ознакою педагогічної імпровізації, підкреслює В.М.Харькін, є те, що вона "сприяє вихованню, навчанню та розвитку людей" [9, с. 31]. Основу педагогічної імпровізації, котра дотична до інтуїції, на думку автора, складають:

- загальнокультурні та психологічні знання, вміння, навички педагога, у тому числі про природу творчості взагалі та педагогічної, зокрема;
- спеціальні знання про суть педагогічної імпровізації, вміння та навички імпровізування [9, с. 32].